

СИНОНІМІЯ ТА АНТОНІМІЯ ОДИНИЦЬ ФРАЗЕОСЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ЧАСУ І ПРОСТОРУ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті висвітлюється явище фразеологічної синонімії та антонімії на прикладі одиниць фразеосемантичного поля часу і простору.

Фразеологічні синоніми – досить типове явище для англійської мови. Вони, так само, як і лексичні, означають один об'єкт дійсності та належать до одного класу (субстантивних, дієслівних, ад'єктивних, адвербіальних, прийменникових, вигуківих). Таким чином, не можна вважати фразеологічними синонімами адвербіальну фразеологічну одиницю (ФО) *for ages* – *довгий час, давно* та субстантивну *a month of Sundays* – *довгий строк, великий проміжок часу*.

Фразеологічні синоніми можуть частково збігатися або повністю не збігатися за лексичним складом. При утворенні фразеологічних синонімів велику роль відіграє утворення за аналогією на основі лексико-фразеологічної атракції.

Під атракцією розуміється смислове взаємотягіння одиниць мови, мовлення або елементів мови та мовлення на основі будь-яких спільних ознак, у процесі якого відбувається їх семантична взаємодія. Цей процес спостерігається у фразеологічних варіантах та синонімах, але проявляється в них по-різному через різні взаємовідносини контактуючих елементів. Фразеологічні синоніми, які не збігаються за лексичним складом, є зворотами, що виникли із різних джерел, тобто не пов'язаними етимологічно. У деяких випадках це справедливо також і стосовно фразеологізмів, побудованих навколо одного слова [1: 108-109].

У фразеологічних синонімах – складне переплетення семантичних та стилістичних елементів. О.В. Кунін виділяє три типи фразеологічних синонімів:

- ідеографічні;
- стилістичні;
- стилістико-ідеографічні [1].

Ідеографічні синоніми відрізняються відтінками значення. При збіганні архісем, тобто родових сем, вони розрізняються диференціальними семами при однаковій або різній образності. Прикладом можуть служити напівкомпаративні фразеологічні синоніми. Звороти зі сполучником *as* є інтенсифікаторами прикметників, а зі сполучником *like* – дієслів.

Специфікою семантики зворотів зі сполучником *as* є інтенсифікація ознаки, а зворотів зі сполучником *like* – інтенсифікація дії, процесу. У синонімів цього типу однакова образність. Наприклад, 1. *like a flash / as a flash* = дуже швидко; 2. *dead and buried / dead as the Dodo* – до першої ФО дається таке пояснення: "*an argument, problem, plan etc that is dead and buried is not worth considering again*"; до другої – "*no longer important or useful, and no longer having any influence*" [2]; 3. *spick and span* = акуратний, бездоганно чистий; новий, свіжий; *fresh as a daisy* = бадьорий, сповнений юнацької завзятості; *fresh as paint* = бадьорий, свіжий, сповнений сил; *hot from the press* = тільки з друку, свіжий; *straight from the oven* = прямо з печі, свіжий; 4. *lapse of time* = плин часу; *sands of time* = *moments of time that pass quickly*; 5. *split second / the twinkling of an eye / two shakes (of a lamb's tail)* = мить; 6. *days of yore / matter of history / days of old / rust of antiquity / time immemorial* = минуле, незапам'ятні часи; 7. *old as Adam / old as the hills* = старий як світ; *old as Methuselah* = старий як Мафусаїл; дуже старий [3]; *old as time* = *ancient; very old; dating from far back in history; not new or young*; 8. *while away time / the hours / evening / days* = *to spend time in a pleasant and lazy way*; *kill time* = вбивати час; *try to make (a period of) time, in which one has nothing to do, pass as pleasantly as possible*; *waste time* = марнувати час; *fritter away time* = марно гаяти час; 9. *when the world was young* = дуже давно; *in ancient days* = в прадавні часи; *in bygone times* = в минулі часи; 10. *till doomsday* = до страшного суду [4]; *to the crack of doom* = до другого пришествя, до нескінченності; *for good and all* = назавжди, остаточно; *for keeps* = назавжди, остаточно; *to the end of time* = завжди, вічно, на віки вічні; *for all the time* = назавжди; 11. *plump as a partridge* = гладкий як гуска; *fat as butter / fat as a pig* = гладкий, товстий; 12. *lie in a nutshell / roll up into a ball / fit on the head of a pin* = дуже маленький; 13. *within a stone's throw / on one's doorstep / at one's feet / eyeball to eyeball / cheek by jowl* = близько; 14. *in Indian file* = колона по одному; *in a crocodile* = колона по двоє; 15. *worn to a shadow / thin as a rake / thin as a lath* = худий.

Стилістичні синоніми означають одне і те ж поняття, але розрізняються за стилістичною належністю. Тут можна навести приклад з ФО, що означають "neverness": *at no time (neutral)* = *used to say strongly that something never happened or should never happen*; *not in donkey's years (spoken)* = ніколи; *over one's dead body (informal)* = ніколи, тільки через чийсь труп; *when hell freezes over* = (informal) *used to say that something will never happen*; *when the moon turns green cheese (spoken)* = ніколи; *never in a month of Sundays* = (spoken) *used to emphasize that something will definitely never happen*; *at/on the Greek Calends (bookish)* = до грецьких календ, ніколи.

У стилістико-ідеографічних синонімах спостерігаються як чисто семантичні, так і стилістичні відмінності.

Наведений вище розподіл фразеологічних синонімів на три групи є певною мірою умовним внаслідок відсутності стабільності у стилістичних відмінностях, тому що жаргонізми, як правило, набувають відтінку застарілості або переходять до розряду розмовних зворотів. Розмовні звороти, у свою чергу, стають здобутком загальнолітературного пласту мови.

Фразеологічні синоніми входять до складу синонімічних гнізд, синонімічних рядів та синонімічних груп. Можливі і змішані синонімічно-антонімічні групи. Це явище регулярне і є одним із проявів системності фразеології.

Отже, фразеологічні синоніми – це кореферентні фразеологізми, які належать до одного граматичного класу, частково збігаються або повністю не збігаються за лексичним складом, мають спільний та диференційований семантичні компоненти і розрізняються або збігаються у стилістичному відношенні.

Фразеологічна синонімія тісно пов'язана з фразеологічною антонімією. Це пояснюється тим, що фразеологізми, які вступають у синонімічні та антонімічні зв'язки, притаманний однаковий або подібний семантичний склад. Різниця полягає лише в тому, що при фразеологічній синонімії спостерігається граничне зближення семантичних ознак. На відміну від синонімії, антонімія базується на повній протилежності тих самих семантичних ознак [5: 189].

Субполя, представлені в фразеосемантичному полі "час" і "простір", мають антонімічний характер:

ЧАС:

- *perpetuity – neverness* (вічність – те, що ніколи не має місця);
- *course – transience* (довготривалість – короткотривалість);
- *past time – futurity* (минуле – майбутнє);
- *newness – oldness* (новизна – старість);
- *earliness – lateness* (те, що стосується поняття "рано" – те, що стосується поняття "пізно");

ПРОСТІР:

Space in general (простір у цілому):

- *indefinite space – definite space* (невизначений простір – визначений простір);
- *presence – absence* (присутність – відсутність);

Dimensions (виміри):

- *expansion – contraction* (збільшення – скорочення);
- *distance – nearness* (віддаленість – близькість);
- *length – shortness* (довжина – те, що належить до поняття "короткий, куций");
- *breadth – narrowness* (ширина – вузькість);
- *height – depth* (висота – глибина);
- *front – rear* (передня частина – задня частина);

Form (форма):

- *sharpness – bluntness* (гострота – тупість);
- *smoothness – roughness* (гладкість – нерівність, шорсткість);

Motion (рух):

- *velocity – slowness* (швидкість – повільність);
- *preceding – following* (передування – слідування);
- *progression – regression* (рух уперед – рух назад);
- *attraction – repulsion* (притягнення – відштовхування);
- *elevation – lowering* (піднесення – зниження) [6].

Так виникає синонімо-антонімічний ряд фразеологізмів, що виражають дистанцію в субполі "виміри". Наприклад, синонімічному ряду *within a stone's throw, only a step, on one's doorstep, at one's feet, eyeball to eyeball, cheek by jowl, under one's nose* = близько антонімічно протиставлений інший синонімічний ряд: *below the horizon, over the hills and far away, at the back of beyond* = далеко. Синонімо-антонімічний ряд, який входить до субполя "рух" і передає швидкість дії, містить наступні фразеологізми: *at a snail's pace, at a funeral pace, by easy stages, little by little* = повільно; *:: in less than no time* = моментально, миттєво; не встигнувши кліпнути очима, *in no time* = блискавично, *in the twinkling of an eye* = не встигнувши кліпнути очима, *like a bat out of hell* = дуже швидко, *with the speed of light* = зі швидкістю світла, *before you can say Jack Robinson* = very quickly or suddenly, *in two shakes of a lamb's tail* = в одну мить, *against time* = дуже швидко. Параметрам "передування" – "слідування" відповідає наступний синонімо-антонімічний ряд: *steal a march on, steal one's thunder, jump the queue* = випередити; *:: sit on one's tail, breathe down one's neck, tread on the heels of, tread in the steps of, follow the footprints of, stick like a shadow, hang on the skirts of* = слідувати. До субполів "минуле – майбутнє" належать наступні фразеологічні одиниці: *have had its day = to be no longer successful, powerful, or famous; be a dead letter = a law, idea that still exists but that people no longer obey, or are not interested in :: lie ahead / lie before you / lie in store* = бути попереду; *if something lies ahead of you etc, it is going to happen to you in the future; have in store* = мати в майбутньому; *be just round the corner = likely to happen soon; cast its shadow before = a feeling of future trouble*.

Одним з найчисельніших є синонімо-антонімічний ряд "вічність – те, що ніколи не має місця": *for ever and a day = назавжди, навіки; till doomsday = до страшного суду; forever; to the crack of doom = до другого пришествя, до нескінченності; time without end = без кінця; world without end = без кінця; for good and all = назавжди, остаточно; for keeps = назавжди, остаточно; to the end of time = завжди, вічно, на віки вічні; for all the time = назавжди; all the time = завжди; at all times = завжди, у всі часи; :: till the cows come home = після дощику в четвер; not in donkey's years = ніколи; over one's dead body = ніколи, тільки через чийсь труп; never in one's born days = ніколи; when hell freezes over = AmE (informal) *used to say that something will never happen*; when the moon turns green cheese = ніколи; when pigs fly = коли рак на горі свисне; when two (three) Sundays come together = ніколи; never in a month of Sundays = (spoken) *used to emphasize that something will definitely never happen*; at/on the Greek*

Calends = до грецьких календ, ніколи; in a blue moon = ніколи; on the second Sunday of next week = коли рак на горі свисне; when the devil is blind, when the Ethiopian changes his skin, at latter Lammas, on St. Tib's eve = ніколи.

Проблема мезуративних ознак, визначення меж, характеристик, гносеологічних ознак одиниць, які окреслюють параметри поля, допомагають визначити їх місце та роль у функціонально-семантичному полі та в системі мови в цілому.

Таким чином, різноманітність парадигматичних відносин у фразеосемантичному полі часу і простору (синонімія, антонімія) свідчить про незамкнений характер полів, їх постійний розвиток та поновлення. Актуальність теми визначається онтологічною сутністю фразеосемантичних одиниць на позначення простору і часу, що в свою чергу робить особливо важливим визначення їх суттєвих характеристик – прецизивності, апроксимативності, стохастичності, які являють собою величини лексико-семантичного простору і часу в межах логічного простору і часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка: Учебник для институтов и факультетов иностранных языков. – М.: Высшая школа, 1986. – 336 с.
2. Dictionary of Contemporary English. – London: Longman Group, 1995. – 1668 p.
3. Новый Большой англо-русский словарь: В 3т. / Ю.Д. Апресян, Э.М. Медникова, А.В. Петрова и др.; Под общ. рук. Ю.Д. Апресяна и Э.М. Медниковой. – М.: Рус. яз., 2002. – 832 с.
4. Большой англо-русский фразеологический словарь: Около 20000 фразеологических единиц/ А.В. Кунин. – 5-е изд., исправл. – М.: Живой язык, 1998. – 944 с.
5. Жуков В.П. Русская фразеология: Учебное пособие для филол. спец. вузов. – М.: Высшая школа, 1986. – 310 с.
6. Roget's Thesaurus of English Words and Phrases. – London: Penguin Group, 2000. – 810 p.

Матеріал надійшов до редакції 16.04.2005 р.

Шиленко О.А. Синонимия и антонимия единиц фразеосемантического поля времени и пространства современного английского языка.

В статье рассматривается явление фразеологической синонимии и антонимии на примере единиц фразеосемантического поля времени и пространства.

Shylenko O.A. Synonymy and antonymy of the units of the phraseosemantic field of time and space of Modern English.

The article presents the phenomenon of phraseological synonymy and antonymy on the basis of the units of the phraseosemantic field of time and space.